

Doel en effecten van pastoraat

André H. Roosma

11 augustus 2007

laatste update: 10 oktober 2013

„Pastorale hulp, voor mij?? Welnee, er is toch niks mis met me??”

„Nee, ik heb niet zo veel met pastoraat... al die zielige mensen en moeilijke verhalen en zo, nee, niks voor mij!”

„Een gemeente die zich voornamelijk op pastoraat richt, die raakt naar binnen gekeerd en zal op den duur sterven!”

Bovenstaande uitspraken zijn representatief voor een veelheid aan uitspraken die ik in de loop der jaren wel ben tegengekomen. Als u zich wellicht in één van deze uitspraken herkent, of als u mensen kent die dergelijke visies verkondigen, is dit artikel iets voor u.

In dit artikel wil ik deze uitspraken toetsen aan een Bijbels beeld van pastoraat. Het is belangrijk dat we onze visie op dit belangrijke onderwerp bouwen op Gods Woord. En dat we mythen die daarmee niet in overeenstemming zijn, als kwalijke misvattingen ontzenuwen.

Ik wil me daarbij met name richten op de volgende vragen:

1. Wat is pastoraat?
2. Wat is het doel van pastoraat?
3. Wat doet pastoraat met de hulpverlener en de confident?
4. Wat doet goed pastoraat op termijn met een gemeente?

Het antwoord op deze vragen is mijns inziens relevant voor zowel pastoraal werkers als gemeenteliders, en in feite voor alle gemeenteleden.

Enkele Bijbelse noties ten aanzien van pastoraat

Eén van de grondleggers van Bijbels pastoraat was wel Paulus. Ik wil daarom enkele teksten met u doornemen die aangeven hoe hij pastoraat zag. De eerste is:

„... Hem verkondigen wij, wanneer wij ieder mens terechtwijzen en ieder mens onder-richten in alle wijsheid, **om ieder mens in Christus volmaakt te doen zijn.** ...”

Colossenzen 1: 28 (zie ook 4: 12)

Paulus' doel in zijn omgang met medemensen: mede-gelovigen én nog-ongelovigen was samen te vatten in één zinsnede: volmaaktheid in Christus. Daarom bemoedigde hij, wees hij mensen terecht en onderwees hij hen. Het is opvallend dat in het Nieuwe Testament de gaven van herder en die van leraar – dus het pastoraat en het onderwijs in de gemeente – meestal in één adem worden genoemd. Het gaat daarbij niet zomaar om vrijblijvende informatie-overdracht. Ik moet hierbij denken aan een boek dat ik in m'n studententijd las: *Give up your small ambitions (Geef je (te) kleine ambities op)* door Michael Griffiths¹. Een andere schrijver, de Schotse Bijbel-leraar John Bertram Phillips, schreef al eerder een boek met de titel: *Uw God is te klein*. Het gaat er in Gods

¹ Michael Griffiths, *Give up your small ambitions*, Inter Varsity Press, Leicester, UK, 1970; ISBN 0 85110 352 9. De schrijver betoogt dat ambities die alleen gericht zijn op comfort in *dit* leven, het niet halen bij ambities die gericht zijn op verbreiding van Gods Koninkrijk. In 1980 stond in het blad *In Touch* van onze internationale evangelische studentenbeweging (de IFES) een artikel: [How to Be a Radical without Joining a Cult](#) dat, evenals het boek van Griffiths, de vraag stelt wat het Koninkrijk van God ons waard is in termen van tijd (dagelijks), toewijding e.d. Vanuit een andere invalshoek, namelijk vanuit de invalshoek van het genieten, stelt ook John Piper die vraag, bijvoorbeeld in zijn boek *Vechten voor vreugde*, Het Zoeklicht, Doorn, 2006; ISBN 978-90-64510-91-5 (vertaling, door D. van der Schaaf, van: [When I Don't Desire God](#), Crossway Books, Wheaton Ill, 2004; ISBN 1-58134-652-2).

Koninkrijk niet slechts om dat we ‘over de streep gehaald zijn’ of ‘binnen zijn’; nee, het gaat erom dat we in Christus verder groeien in toewijding, heelheid en heiligheid. Dat vereist veel onderwijs, vermaning en bemoediging – zowel op een collectief als een persoonlijk niveau. Dat vereist ook dat we ons allemaal openstellen voor die aanvulling, correctie en bemoediging, dat we voor God en anderen bereikbaar zijn op een diep niveau.

Ergens anders schreef Paulus:

„... u bent allen kinderen van het licht en kinderen van de dag. Wij behoren niet aan nacht of duisternis toe; laten wij dan ook **niet slapen** gelijk de anderen, **doch wakker en nuchter zijn**. Want die slapen, slapen 's nachts en die zich bedrinken, zijn 's nachts dronken, maar laten wij, die de dag toebehoren, nuchter zijn, toegerust met het harnas van geloof en liefde en met de helm van de hoop der zaligheid; want God heeft ons niet gesteld tot toorn, maar tot het verkrijgen van zaligheid door onze Here Jezus Christus, die voor ons gestorven is, **opdat wij**, hetzij wij waken, hetzij wij slapen, **samen met Hem zouden leven. Vermaant daarom elkaar en bouwt elkaar op**, gelijk u dit ook doet. Wij verzoeken u, broeders, hen, die onder u zich moeite getroosten, die u leiden in de Here en u terechtwijzen, te erkennen, en hen zeer hoog te schatten in liefde, om hun werk. Houdt vrede onder elkaar. Wij vermanen u, broeders, **wijst de ongeregelde terecht, beurt de kleinmoedigen op, komt op voor de zwakken, hebt geduld met allen**. Ziet toe, dat niemand kwaad met kwaad vergelde, maar jaagt te allen tijde het goede na, jegens elkaar en jegens allen. ...”

1 Thessalonicenzen 5: 5-15 (nadruk toegevoegd)

Hij gaf hiermee aan dat dit pastoraat in feite een zaak van alle gelovigen samen is, al is het van belang dat er onderscheid wordt gemaakt naar wat elk in het bijzonder nodig heeft: de een terechtwijzing, een ander opbeurende woorden, of hulp tegenover tegenstanders, etc. Het gaat er voor eenieder om dat we waakzaam leren te leven mét Christus Jezus. Wat betreft dat woordje ‘waakzaam’: Paulus maakt de tegenstelling tussen enerzijds waakzaamheid, en anderzijds slapen, dat is in feite wel leven maar toch ook weer niet ten volle, of dronkenschap, dat is niet in controle zijn over jezelf. Dit geeft duidelijk aan dat het niet een vrijblijvende zaak is. Ons waakzame leven met Christus zal vrucht dragen in onze omgeving. Zo'n leven kunnen we niet in ons eentje. Zo'n leven vraagt continu door elkaar vermaand en opgebouwd te worden, zegt Paulus.

Wat Petrus zegt aan het eind van zijn eerste brief, sluit hierbij aan:

„... Door Silvanus, die, naar ik meen, voor u een betrouwbaar broeder is, heb ik in het kort **geschreven om u te bemoedigen en te betuigen, dat dit de ware genade van God is; daarin moet u vaststaan. ...”**

1 Petrus 5: 12 (nadruk toegevoegd)

Te vaak denken we dat het werk van Paulus en deze andere grondleggers van de Gemeente voornamelijk bestond uit evangelisatiepreken: het spreken voor grote groepen heidenen. Uit de brieven die Paulus en die anderen schreven, komt echter een heel ander beeld naar voren:

„... U weet trouwens, hoe wij, als een vader zijn eigen kinderen, u **hoofd voor hoofd** vermaanden, aanmoedigen, en betuigden te blijven wandelen, Gode waardig, die u roept tot Zijn eigen Koninkrijk en heerlijkheid. ...”

1 Thessalonicenzen 2: 11-12; zie ook Handelingen 20: 20

Paulus wist dat het persoonlijke voorbeeld daarbij meer zeggingskracht had dan al zijn woorden, zoals blijkt uit het vers hiervoor (vers 10):

„... U bent getuigen, en God, hoe vroom, rechtvaardig en onberispelijk wij ons bij u, die gelooft, gedragen hebben. ...”

Essentieel in het pastoraat is dat het gebeurt vanuit het gezaghebbende Woord van God, de Bijbel, zoals Paulus aangeeft:

„... Elk van God ingegeven schriftwoord is ook nuttig om te onderrichten, te weerleggen, te verbeteren en op te voeden in de gerechtigheid, ...”

2 Timotheus 3: 16

En dat de genade van God – voor onszelf en voor de ander – erin centraal staat, want vooral daardoor worden we opgebouwd volgens de Bijbel:

„... Geen liederlijk woord kome uit uw mond, maar als u een goed woord hebt, tot opbouw, waar dit nuttig is, **opdat zij, die het horen, genade ontvangen. ...**”

Efeziërs 4: 29

Het is door de genade van God dat we veranderen. We zien dit in het Evangelie bijvoorbeeld heel duidelijk geïllustreerd bij Zacheus. Jaren hadden de Joodse geestelijke leiders op hem neergekeken, hem wellicht gezegd dat hij z'n leven moest veranderen, maar toen Jezus hem vol genade gewoon accepteerde en zelfs als vriend bij hem kwam eten, veranderde er iets in heel zijn hart en leven (zie Lucas 19). Pastoraal onderwijs, en pastorale vermaning of bemoediging zijn volgens de Bijbel gericht op het mee-delen van die genade van God aan de ander, of het helpen zorgen dat die ander die genade van God kan ontvangen. Daarbij denk ik dan ook aan het wegnemen van psychische blokkades van prestatiegerichtheid (zoals: „ik kan/mag dat toch niet zomaar ontvangen? Ik moet daar toch zelf ook wat voor doen?”), het weerspreken en verbreken van negatieve boodschappen die door iemand met gezag (bijv. een ouder) over de persoon in kwestie zijn uitgesproken (zoals: „jij bent geen liefde waard!”), et cetera.

Dit doet me denken aan een andere grondlegger van de wereldwijde Gemeente: de apostel Johannes. Laten we eens kijken wat hij over ons thema te zeggen heeft:

„... hetgeen wij gezien en gehoord hebben, verkondigen wij ook u, opdat ook u met ons gemeenschap zou hebben. En onze gemeenschap is met de Vader en met zijn Zoon Jezus Christus. En deze dingen schrijven wij, opdat onze blijdschap volkomen zij. ...”

1 Johannes 1: 3-4

Hij schrijft zijn onderwijzende, bemoedigende en vermanende brieven, zegt hij, om de vreugdevolle gemeenschap van de gelovigen met Christus en die tussen alle gelovigen te bevorderen. In zijn brief aan de Filippenzen (2:2) zegt Paulus iets dergelijks.

Die blijdschap in de gemeenschap met God en elkaar is essentieel. Hij werkt namelijk veel uit:

- Die blijdschap is stimulerend voor onszelf; met name voor ons geloofsleven en onze toewijding daarin.
- Die blijdschap werkt sterk samenbindend, waardoor we ook effectiever gemeente kunnen zijn.
- Die blijdschap helpt ons om God met enthousiasme in ons hart te aanbidden en te dienen.
- Die blijdschap werkt aanstekelijk, er gaat een sterk getuigenis van uit; mensen in onze omgeving zien het en worden nieuwsgierig en komen open te staan voor het Evangelie – de Blijde Boodschap.

Deze blijdschap komt ons, zoals Johannes aangeeft, niet aanwaaien, maar ontstaat in de gemeenschap als vrucht van goede onderwijzing, vermaning en bemoediging. In mijn woorden: als vrucht van een goede onderlinge pastorale zorg.

Jezus gaf al aan dat ook Hij deze blijdschap belangrijk vond voor Zijn volgelingen, en besprak daarom heel veel met hen. In feite sprak Jezus meer met Zijn discipelen en soms enkele andere omstanders, dan dat Hij grote toespraken hield. Dit was Jezus' manier om te werken aan de verbreiding van Zijn Koninkrijk. In termen van ons thema hier: in Jezus' bediening had pastoraat een grotere plaats dan evangelisatie.

Wat pastoraat *niet* is

Het bovenstaande geeft in feite al aan dat pastoraat mijns inziens vooral bestaat uit zorgzaam en goed luisteren, informeren (onderwijzen) en bemoedigen. Het is geen psychotherapie en bestaat vooral niet uit:

- het uitgebreid 'diagnosticeren' en 'labelen' van mensen: „hij heeft een borderline stoornis”, „zij is asociaal”, etc. (tenzij een –beperkte– diagnose nodig is voor de te hanteren benadering en dan alleen voorzover die strikt nodig is; deze diagnose moet dan wel door een ter zake deskundig persoon worden gesteld!); uitgebreide diagnosestelling is iets voor een psychiater of een arts, niet voor een pastoraal werker, en 'labelen' is meestal een manier om zichzelf buiten schot te plaatsen en ongelijkwaardigheid te creëren en daarom al helemaal niet passend binnen de Gemeente van Christus Jezus;

- het pushen en/of emotioneel onder druk zetten van mensen om hen 'het goede' te laten doen; de weg die iemand gaat is zijn of haar eigen keuze; de Bijbel is er duidelijk over dat God wil dat we de dingen doen die we met onze eigen overtuiging en vanuit ons hart kunnen doen, niet omdat iemand anders, of een gemeenschap dat vraagt.

Als pastoraal medewerkers zijn we dienend bezig en uitdrukkelijk ondergeschikt aan waar God met een confident mee bezig is. Dit houdt in dat we het doen vanuit een positie van onderlinge gelijkwaardigheid en afhankelijkheid tegenover God en niet vanuit een 'expert' standpunt.

Resumé

Samenvattend luidt mijn antwoord op de vier vragen die ik in het begin stelde dus kort en bondig als volgt:

1. Pastoraat is zorg voor elkaar, in de vorm van luisteren, onderwijs, bemoediging en – incidenteel waar nodig – vermaning, vanuit Gods liefde en bewogenheid met de ander en vanuit Gods Woord, de Bijbel, zó dat de ander nog meer ontvangt van Gods genade.
2. Het doel van pastoraat is dat we de volle genade van God ontvangen, in vrede en blijdschap met Hem en elkaar leren leven en zó groeien naar volmaaktheid in Christus.
3. Pastoraat maakt ons gelijkwaardig (ik ben zowel hulpverlener als confident) in het *elkaar* nodig hebben en het elkaar helpen, bemoedigen en opbouwen. Het maakt ons blij met elkaar – blij dat de ander er is, die ons helpt nog meer te ontvangen van Gods genade en zodoende te groeien in heiligheid, waardigheid en vreugde.
4. Op termijn wordt een gemeente met een goed functionerend pastoraat een gemeente waarin mensen groeien naar een geestelijk gezond en blij functioneren. Zoiets is aanstekelijk voor de omgeving. Zo'n gemeente zal dus een grote aantrekkingskracht krijgen op nog-niet-gelovigen en ook in aantal groeien. Pastoraat is dus in feite ook een middel bij uitstek voor evangelisatie en gemeentegroei.

Bijlage A: Enkele aspecten van pastorale hulpverlening

Het volgende is een eerste voorzichtig en schematisch antwoord op de vraag: „Wat zie ik als de taak van een pastoraal hulpverlener naar confidenten toe?”

Dit kan bijv. gebruikt worden als checklist voor zelf-evaluatie t.a.v. de omgang met een bepaalde confident (echter nooit star of uitpuhend). Eén en ander ter invulling van, soms in aanvulling op, de beantwoording van de concrete hulpvragen van de confident.

Merk op, dat de items in deze lijstjes elkaar hier en daar overlappen, of dat het ene punt bij kan dragen aan het andere (omdat ze dus onderling afhankelijk zijn).

Basis (geestelijk/existentieel, persoonlijk en relationeel):

- A!** Be-luisteren / een stem geven (*waar nodig* eventueel samen naar woorden zoeken);
- A!** In (dieper) contact brengen met God/Jezus of dat contact verder stimuleren;
- A!** (Bij God/Jezus) veiligheid helpen ervaren;
- A!** Zo nodig veiligheid in eigen directe omgeving (i.h.b. thuis- en werksituatie) bevorderen;
- A!** Contact met eigen resources en vaardigheden bevorderen;
- A!** Inzicht in persoonlijke en relationele dynamica bevorderen;
- A!** Basisveiligheid (een ‘besef van zijn’) bevorderen (o.m. door respect en door serieus te nemen);
- A!** Vreugdevolle gemeenschap/verbondenheid met (veilige) anderen bevorderen.

Herstel van verwonding e.d. (vooral: geestelijk en emotioneel):

- A!** Zonde van zichzelf en anderen helpen zien en afleggen;
- A!** Helpen tot vergeving van zelf en anderen te komen;
- A!** Helpen terugkeren naar vreugde na het ervaren van lastige emoties;
- A!** Herstel van pijn en trauma bevorderen; c.q. dit herstel helpen vinden bij Jezus;
- A!** Lijden helpen doorstaan en leren hoe er beter uit te komen (en niet slechter).

Bevrijding (vooral: intellectueel en geestelijk):

- A!** Helpen zich te bevrijden van verkeerde denkbeelden ('opgelegde of zelf aangewende leugens');
- A!** In Jezus' Naam bevrijden van vloeken en duistere machten.

Helpen tot een ‘beter’ leven te komen:

(‘beter’ in morele, praktische, emotionele en intellectuele zin: meer vanuit de verbondenheid met God en anderen, God welgevalliger, menswaardiger, meer in overeenstemming met doelen en waarden van zichzelf, minder beïnvloed door tegenwoordige of oude zonde van zichzelf of van anderen, geestelijk en sociaal weerbaarder, socialer, empathischer, etc.)

- A!** Helpen met het praktiseren van Gods tegenwoordigheid / God leren betrekken in het leven – i.h.b. in (voor dié confident) ‘moeilijke situaties’.
- A!** Gods doel met het leven helpen ontdekken (o.a. door Bijbelstudie);
- A!** Oude, op enigerlei wijze destructieve reacties op pijn of verdriet helpen vervangen door nieuwe, meer constructieve reacties (leren goed te lijden).
- A!** Gemiste vaardigheden alsnog helpen aanleren (i.h.b. op gebied van omgang met relaties en emoties); dit is een belangrijk en soms onderbelicht punt!
- A!** In goede en wijze verstandhouding met anderen leren leven.

Plus (algemeen; wel heel belangrijk!):

- A!** Hoop geven
- A!** Voorbede voor doen (tussen ontmoetingen of sessies in)!

Bijlage B: De aard van pastorale problemen

Pastorale problemen hebben vaak meerdere aspecten; meerdere 'dimensies'.

Zo is een probleem of situatie te bekijken vanuit verschillende **gezichtshoeken**, die onderling niet-exclusief zijn, zoals:

- AI** emotioneel (typerende vraag: „wat voel je?“) – bijv. emotionele pijn door A- of B-trauma's (bijv. emotioneel verwaarloosd of misbruikt-zijn) van welke vorm dan ook, of door verlies van een dierbare of van levens-invulling (bijv. werk);
- AI** intellectueel/verstandelijk (typerende vraag: „wat denk je?“) – bijv. verkeerde denkbeelden over bepaalde zaken (leugens in Gods oog);
- AI** gedrag en spreken (typerende vraag: „wat doe je?“, „wat zeg je?“) – bijv. gebrek aan vaardigheden om zich adequaat uit te drukken;
- AI** relationeel (typerende vraag: „wie geeft of ontnemt je 'energie'/levenslust/e.d.?) – verband houdend met (gebrek aan) verbondenheid, strijd, loyaliteitsconflicten etc., met ouders, partner, kinderen, collega's e.a.;
- AI** demonisch – bijv. invloeden van duistere geesten (hier is vooral geestelijk inzicht nodig, soms kan een vraag als: „wie zegt dat?“ helpen);
- AI** wat gebeurt bewust / wat gebeurt onbewust – onbewuste reactiepatronen (bijv. dissociatie n.a.v. lastige gevoelens) zijn vaak niet langs rationele / intellectuele weg op te lossen;²
- AI** moreel/ethisch, vaak betrekking hebbend op de wil (typerende vragen: „hoe zou je daar zelf mee om willen gaan?“, „wat is waardig?“, „hoe kijkt God daar tegenaan en op basis waarvan denk je dat?“, „heb je Hem dat Zelf wel eens gevraagd?“, „wat zegt de Bijbel daarover?“) – problemen kunnen bijv. voortkomen uit een bepaalde zonde of een zondige levensstijl, maar ook uit een verkeerde interpretatie van wat God van ons vraagt;
- AI** geestelijk, vaak betrekking hebbend op de relatie met God (typerende vragen: „hoe kijkt God naar jou en op basis waarvan denk je dat?“, „is God blij met je?“) – God kan door slechte ervaringen met Zijn 'grondpersoneel' soms ver weg *lijken*, of ongeïnteresseerd, of boos; iemand verliest dan het zicht op het gegeven dat God vooral het contact zoekt.

Pastoraat doet er mijns inziens goed aan, elk van deze aspecten in de gaten te houden – vooral waar het gaat om de vraag 'waar de schoen nou echt wringt'.

Een andere indeling is te maken naar **de aard van de problemen en de behoeften die daaraan ten grondslag liggen**, bijv.:

- AI** existentieel – moeite met het leven, met eigen menselijke waardigheid etc.; bijv.: onvoldoende basisveiligheid, onvoldoende 'besef van zijn', of: existentiële machteloosheidsgevoelens of vergiftigende schaamte; dit is gekoppeld aan (onvervulde) behoeften aan persoonlijkheid, persoonlijke waardigheid, eerbaarheid en eerwaardigheid, eerlijkheid/waarheid, etc.;
- AI** relationele dynamica – moeilijkheden in het omgaan met anderen; bijv. huwelijksconflicten, spanningen op het werk; dit kan zijn gekoppeld aan (onvervulde) behoeften aan acceptatie, liefde, vertrouwen, intimiteit, koestering en koesteren, respect, ruimte, veiligheid, respectatie van gezonde grenzen, loyaliteit, waardering van en naar anderen, etc.;
- AI** functioneel – moeite met dingen doen die de confident van zichzelf vraagt (dan wel die God in Zijn Woord van hem vraagt); bijv. (te) snel vermoeid zijn, dingen niet 'aankunnen', steeds weer falen; dit kan zijn gekoppeld aan (onvervulde) behoeften aan prestatie, de wens om vooral 'nuttig' te zijn, iets te kunnen doen voor anderen of iets betekenen in/voor deze maatschappij, 'ergens goed in te zijn', etc. Het kan ook te maken hebben met een gebrek aan bepaalde vaardigheden; deze kunnen dan getraind worden.

Het is daarbij goed, om te kijken wie de onvervulde behoeften evt. (beter) kan gaan vervullen en hoe, en – vooral – welke rol de confident zelf hierin speelt.

² Voor meer achtergronden hierover, zie ook mijn meerdelige artikel: [Gelaagdheid in ons mentaal en sociaal-emotioneel verwerken – deel I](#), juni/augustus 2007, [deel II](#), oktober 2007, [deel III](#), april 2009, en [deel IV](#), november 2009, hier op deze website.

Bijlage C: Functies van pastoraat

Corrie Sleebos onderscheidt in het algemeen vier functies van pastoraat:

AI Bijstaan;

het naast mensen gaan staan en blijven staan, veelal in situaties van lijden, met als mogelijk gevolg dat de ander zich gesteund en getroost weet op de weg die hij of zij heeft te gaan

AI Begeleiden;

geestelijke leiding bieden zodat mensen op grond van hun eigen levensovertuiging hun eigen keuzes kunnen bepalen en beslissingen te nemen en zo te groeien in een zelfstandig geestelijk functioneren.

AI Helsen;

bevorderen van geestelijke en lichamelijke gezondheid en welzijn.

AI Verzoenen;

mensen die vervreemd zijn van elkaar, van zichzelf of van God, begeleiden om tot zichzelf komen, aanvaarding en vergeving te ervaren en zo in nieuwe of hernieuwde relaties leren leven.

Bron: Corrie Sleebos, '[Functies van gemeentepastoraat](#)', in de serie: *Zicht op de pastorale praktijk (1)* van het Landelijk Steunpunt Pastorale Bedieningen (LSPB) van de Vereniging van Pinkster- en Evangeliegemeenten (VPE).

Literatuur

- Jay E. Adams, *Bijbels Pastoraat – Basis van Christelijke hulpverlening*, Verbo, J.N. Voorhoeve, Den Haag, 1982 (vertaling, door R. Schoonhoven en J.T. Schaafsma, van: *Competent to Counsel*, Baker Book House, Grand Rapids MI USA, 1970).
- S. van de Berkt, '[Relatie als instrument van genezing](#)' , zeer uitgebreide (literatuur)studie over Anna Terruwe's concept van de bevestigende, weerhoudende liefde en de betekenis daarvan in het pastoraat, webdocument, Kerkrade, januari 2000 (bondige herpublicatie van [dit origineel](#)).
- Anne van der Bijl, *Bouwen in een verscheurde wereld – Lessen over leiderschap geleerd uit het leven van Nehemia*, Gideon, Hoornaar, 1982; ISBN 90 6067 205 4 (vertaling door M. Muusse-de Pater en L.M. Hamoen-de Bree, van: *Building in a broken world*, Open Doors Int'l, USA, 1980).
- Michael Griffiths, *Give up your small ambitions*, Inter Varsity Press, Leicester UK, 1970; ISBN 0 85110 352 9.
- Eugene H. Peterson, *Dragende Delen – Pastor zijn op authentieke wijze*, Ekklesia, Gorinchem, 1993; ISBN 90-75569-01-7; (vertaling, door Christel Eijkelenboom, van: *Working the Angles, The Shape of Pastoral Integrity*, revised ed., William B. Erdmans, Grand Rapids, 1993 (orig. 1987)).
- John Piper, *Vechten voor vreugde*, Het Zoeklicht, Doorn, 2006; ISBN 978-90-64510-91-5 (vertaling, door D. van der Schaaf, van: [When I Don't Desire God](#), Crossway Books, Wheaton IL USA, 2004; ISBN 1-58134-652-2).
- John Piper, *Verlangen naar God*, De Banier, Utrecht, 2005; ISBN: 90 336 0458 2 (vertaling van: *Desiring God*, Multnomah, 2003, ISBN: 1590521196) (zie ook het artikel '[Geschapen om van God te genieten](#)' in *CV-Koers*, januari 2006; en [een boekrecensie erover](#) in *CV-Koers*, nov. 2005).
- Zie ook: de website van John Piper: '[Desiring God](#)', met daarop o.a. deze preken van hem: '[Worship - The Feast of Christian Hedonism](#)' (n.a.v. Psalm 63:5-6), '[The Happiness of God – Foundation for Christian Hedonism](#)' (n.a.v. Jer.32:36-41), en: '[I Will Go to God, My Exceeding Joy](#)' (n.a.v. Psalm 43). Deze laatste preek, over Psalm 43, is vertaald: '[Ik zal naderen tot God, mijn hoogste vreugde](#)' .
- André H. Roosma, '[Over zonde, leugens, pijn en gebondenheid](#)', web-artikel over uitgangspunten en doelen van christelijke (pastorale) counseling, hier op deze site.
- André H. Roosma, '[Ons hoogste levensdoel: Innige verbondenheid met God](#)', web-artikel over Gods doel met ons mensen, hier op deze site.
- André H. Roosma, '[Leven als kinderen van de Koning](#)', web-artikel over pastorale hulpverlening n.a.v. Romeinen 14:17, hier op deze site.
- André H. Roosma, '[Levenslust en vreugde – op weg uit het dal van pijn en depressie](#)', web-artikel hier op deze site.
- Ingrid Trobisch, *De verborgen kracht – Geworteld zijn in de zekerheid van Gods liefde*, Kok Voorhoeve, Kampen, 1989; ISBN 90 297 0943 X (vertaling, door Aafje Beijer, van: *The Hidden Strength – Rooted in the Security of God's Love*, Here's Life, San Bernardino, 1988).
- Keith R. Anderson, *Friendships that run deep – 7 ways to build lasting relationships*, Inter Varsity Press, Downers Grove IL, USA, 1997; ISBN 0 8308 1966 5.
- Rita Steens, *Menselijke Communicatie – Een zoektocht naar haar complexiteit – Werkboek*, Interactie Akademie, Antwerpen, B, 1993; ISBN 90-801268-1-0.
- Tommy Tenney, *Achter God aan*, met als subtitel: '*Mijn ziel smacht naar U*', Sjofar Boek en Muziek, Utrecht, 2001; ISBN: 90 6823 030 1 (vertaling door Bep Fontijn-Donatz van: *The God Chasers*, Destiny Image Publ., Schippensburg PA, USA, 1998).
- Anna A.A. Terruwe, *Geef mij je hand – over bevestiging, sleutel van menselijk geluk*, De Tijdstroom, Lochem, 1972. Pagina 18-31 hieruit is on-line beschikbaar: [Anna Terruwe over de frustratieneurose en wat er aan te doen is](#) .
- Anna A.A. Terruwe, *Geloven zonder angst en vrees*, Romen, Roermond, 1971.
- Anna A.A. Terruwe, *De liefde bouwt een woning*, J.J. Romen & Zonen, Roermond, 1971.
- Warren Wiersbe, *In Gods dienst*, Telos / Medema, Vaassen, 2003; ISBN 90-6353-400-0 (vertaling, door Sophie Van Houtryve, van: *On being a servant of God*, Oliver-Nelson, USA, 1993).

Meer informatie en reacties

Voor meer informatie, vragen of suggesties kunt u contact met me opnemen via e-mail: andre.roosma@12accede.nl

Bedankt voor uw belangstelling!